

Om den nationalekonomiske og statistiske Universitets-Undervisning.

Af Aleksis Petersen.

II.

Oplysninger om de praktiske nationalekonomiske og statistiske Øvelser ved de tyske Universiteter.

Ved Tysklands en og tyve Universiteter holdes der over de nationalekonomiske Fag en imponerende Række af Forelæsninger. Den, der gennemgaar de tyske Lektions-Kataloger, vil modtage et stærkt Indtryk af, at der i Tyskland arbejdes alvorligt. Og dette Indtryk vil blive yderligere styrket, naar han bemærker, hvorledes der til Forelæsningerne slutter sig praktiske Øvelser. De praktiske nationalekonomiske Øvelser ere i de senere Aar blevne saa almindelige, at der nu kun er faa Universiteter, der helt savne dem. Vel klages der over, at de endnu ikke have vundet tilstrækkelig Udbredelse: der er tildels for faa Lærerkrafter, og personlige Forhold gjør det ofte vanskeligt for Docenterne at holde praktiske Øvelser; — alligevel blive de stedse almindeligere.

Med den statistiske Undervisning staar det mindre godt til. Paa flere tyske Universiteter (deriblandt 3 preus-

siske) mangler Statistik ganske som Undervisningsfag. «Beskrivende Statistik» egner sig heller ikke for Forelæsningsformen; det store Talmateriale er baade besværligt for Læreren og for Tilhørerne. Over Statistikkens Historie, over Principerne for statistiske Undersøgelser, over Statistikkens Theori og Teknik holdes der derimod ikke faa Forelæsninger. Praktiske statistiske Øvelser drives kun ved faa Universiteter; de fleste Universiteter savne dem ganske*).

Tallet paa Deltagerne i de praktiske Øvelser er, som de følgende Oplysninger vise, i Almindelighed kun temmeligt begrænset. Det medfører dog den Fordel, at Docenterne saa meget desto bedre kunne tage sig af de enkelte. De faa Deltagere kunne faa en udmærket grundig Uddannelse; de mange vilde maaske kun have faaet en overfladisk.

Nogen betydeligere Literatur har denne Afhandlings Gjenstand ikke. Nævnes kan Prof. G. Fischers alt citerede Bog, der nu imidlertid ligger adskillige Aar tilbage i Tiden; — fremdeles nogle Artikler i forskjellige Tidsskrifter; — om Øvelserne ved et Par Universiteter, Halle og Strassburg, have de paagjældende Professorer, Conrad og Schmoller, givet Offenheden nogle, dog temmeligt kortfattede, Oplysninger; — men om Forholdene ved det store Flertal af Universiteter véd Offenheden Intet. Til nærværende Forfatters Raadighed har der imidlertid staaet en Række personlige Meddelelser, som forskjellige ansete Universitets-Lærere og et Par Studerende med stor

*) Wagner: Zur Statistik u. zur Frage d. Einrichtung d. nationalök. u. statist. Unterrichts an d. deutschen Universitäten; — i Zeitschr. d. k. preuss. stat. Bureau. 1877.

Forekommenhed have givet ham. Disse Meddelelser bøde paa Literaturens Ufuldstændighed. Forøvrigt skulle de benyttede Kilder i det Følgende blive angivet paa de paagjældende Steder.

I Jena virkede Bruno Hildebrand som Professor fra 1861 til sin Død, d. 29. Januar 1878. Der er ikke mange Universitets-Lærere, der have haft en saa stor Indflydelse paa den studerende Ungdom som han. Fra det af ham ledede «Seminarium» er der udgaaet et forholdsvis særdeles stort Antal Nationaløkonomer og Statistikere.

«Som en ægte Thüringens Søn besad Hildebrand en sjelden Glæde over Livet. . . . Hans livlige Temperament gjorde Omgangen med ham velgjørende. . . . Og med Thüringernes Munterhed forbandt han ogsaa sin Stammes solide Egenskaber. . . . Han var et Organisationsgenie; han vidste det, og det æggede ham at benytte det. . . . Han var opfyldt af en ligefrem storartet Begejstring for Videnskaben, og hengav sig med Inderlighed til dens Planteskole, Universitetet. . . . Det laa ham fjernt at fremsætte sin Lære dogmatisk; han opfordrede tværtimod udtrykkeligt til Kritik, og gav Materialet dertil. Heller ingen af hans Disciple har da ganske fulgt hans Retning; men hver er vandret sin selvstændige Vej, kun støttet af hans Methode. Han vilde lære at tænke og ansporede paa en sjelden Maade dertil. Jeg har aldrig hørt en Forelæsning, der var saa let at følge som hans, da han ubetinget undgik enhver Digression, aldrig brugte et Ord mere end

uundgaaeligt nødvendigt, og ved en overordenlig klar Disposition og skarp Afgrænsning af de enkelte Spørgsmaal bestandigt gav Tilhøreren Hvilepunkter og saaledes littede en ny Koncentration for det følgende Spørgsmaal. . . . Men hvad der udmærkede ham fremfor alle andre Mænd af hans Fag, var: en sjelden Forbindelse af Evne til abstrakt Tænken med en fremragende Begavelse for det praktiske Livs reale Kombinationer, og en lige stærk Interesse for Videnskaben og for reale Forhold; det var dette, der gjorde ham til født Nationaløkonom. Filosofiske Problemer saavel som praktiske rev ham med sig, og begge var han i samme Grad voxen. Man kunde ofte høre ham sige, at en Nationaløkonom med den ene Fod maatte staa i Videnskaben, med den anden i det praktiske Liv, naar han skulde magte sin Opgave, og selv opfyldte han denne Fordring i fuldeste Maal*)." .

En saadan Mand og en Mand, der i den Grad forenede Theorien med det praktiske Liv, maatte være mere end nogen Anden skikket til at lede de theoretisk-praktiske Øvelser.

Men det statsvidenskabelige Seminarium i Jena har Krav paa første Plads, ikke blot fordi det, ledet af en saa betydelig Mand som Br. Hildebrand, fik en ganske overordenlig Indflydelse, men ogsaa ligefrem af den Grund, at det er det ældste.

Begivenhederne i 1848 havde klart lagt for Dagen, at den statsvidenskabelige Dannelse, særligt Embedsmændenes, (i Tyskland, saavel som andetsteds) var util-

*) Prof. Conrads Nekrolog over Hildebrand i Jahrbücher für Nationalökonomie u. Statistik. 1878, Bd. XXX.

fredsstillende. Der opstod det Spørgsmaal: om den Maade, hvorpaa Statsvidenskaberne lærtes paa Universiteterne, var fyldestgørende, og om det ikke vilde være hensigtsmæssigt at oprette en særlig Anstalt, der ved Siden af Universitetet og ved Øvelser, der supplerede Universitets-Forelæsningerne, skulde virke for en mere fuldstændig statsvidenskabelig Dannelse og specielt for Udviklingen af Selvvirksomhed hos de Studerende. Et Forslag fremkom fra Dr. A. Schaumann, Professor i Historie ved Universitetet i Jena, og i Overensstemmelse hermed traadte i Sommeren 1849 «das staatswissenschaftliche Seminar auf der Universität zu Jena» i Live, ledet af Professorerne Ad. Schaumann og Gust. Fischer.

Ifølge Statutterne (af 1852) dannede Seminariet «et med Universitetet forbundet, de øvrige Anstalter sideordnet, Institut». — Det lededes oprindeligt af to akademiske Lærere. — Det skulde navnlig befatte sig med saadanne Spørgsmaal af Nationaløkonomien, Stats- og Folkeretten, «der ere af praktisk Vigtighed, og ved hvis Løsning Theorien kommer til en omfattende Anvendelse. Historiens og Statistikens Resultater skulde stadig tages i omhyggelig Betragtning». — «Øvelserne bestaa dels i skriftlige Arbejder dels i Foredrag og Diskussioner. Paa Uddannelsen af det fri Foredrag skal der lægges en særlig Vægt.» — «Da Seminariet ingenlunde alene har det Formaal at forberede fremtidige Embedsmænd til deres Kald, men tværtimod er bestemt til efter Evne at virke for en almindelig politisk Dannelse, staar Deltagelsen i det aaben for Studenter af alle Fakulteter.» — Undervisningen meddeles gratis. — Seminariet modtager en lille Understøttelse, dels til Anskaffelse af Bøger, dels til Præmier eller Stipendier til flinke Studerende m. m. —

Kun saadanne Studerende optages, der godtgjøre at være i Besiddelse af visse statsvidenskabelige Forkundskaber eller dog at have hørt statsvidenskabelige Forelæsninger.

Om dette Jena-Seminariums første otte Aar har en af dets første Ledere, Prof. G. Fischer, afgivet en udførlig Beretning*). Det ses af den, at omend Seminariet i Begyndelsen havde at kæmpe med store Vanskeligheder, vidste det dog efterhaanden i stedse fuldere Maal at overvinde dem, og allerede i 1857 da Fischer gav sin Fremstilling af dets hele Væsen, Indretning og Virkemaade, havde det opnaaet smukke Resultater. Men et nyt Sving i hele den statsøkonomiske og statistiske Undervisning i Jena kom der dog, da Br. Hildebrand i 1861 kaldtes til dette Universitet.

Tidligere havde Seminariet lagt Hovedvægten paa politiske Spørgsmaal. Nu, under Hildebrands Ledelse, fik det en anden Karakter: Nationaløkonomien traadte i Forgrunden. Men dertil kom noget Mere: I 1864 var der blevet skabt et «de forenede thüringske Staters statistiske Bureau i Jena», og for dette Bureau blev Hildebrand Chef. Der tilvejebragtes saaledes en vis Forbindelse mellem Universitetet og det statistiske Bureau. Vel var dette intet Universitets-Institut, men havde ved Siden af Universitetet en fuldstændig uafhængig Stilling. «Men da Statistiken leverer det faktiske Grundlag for alle statsvidenskabelige og navnlig alle nationaløkonomiske Forskninger, har det statistiske Bureau for den statsvidenskabelige Professor en lignende Opgave som Laboratoriet for

*) Ueber die Errichtung staatswissenschaftlicher Seminarien auf den deutschen Universitäten, nebst einem Bericht über das staatsw. Seminar zu Jena. Von Dr. Gustav Fischer. Jena, 1857.

Læreren i Kemi. Det er det Værksted, hvor videnskabelige Tanker skulle prøves og lutres ved Erfaringens Kjendsgjerninger, og det bliver den Kilde, hvorfra de levende Kjendsgjerningers befrugtende Strøm tilflyder de statsvidenskabelige Forelæsninger. Det vil maaske ogsaa efterhaanden blive en Dannelsesanstalt, hvor enkelte moderne statsvidenskabelige Studerende kunne gennemgaa et praktisk Kursus, der gjør dem fortrolige med Bearbejdelsen af statistisk Materiale og Behandlingen af statistiske Opgaver*.)» Og i en Skrivelse til den weimarske Regering henlede Hildebrand Opmærksomheden paa det Ønskelige i, at alle unge administrative Embedsmænd efter at have taget Examen kom til at udføre en Art Forberedelsestjeneste i det statistiske Bureau. Den Tanke, at det statistiske Bureau tillige kunde blive en Art Uddannelsesanstalt for administrative Embedsmænd, blev tildels virkeliggjort i Berlin**) og i Wien i Begyndelsen af Tres'erne. I 1865 lykkedes det ogsaa Hildebrand at forbinde et «statistisk Seminarium» med det statistiske Bureau. Men medens de statistiske Seminarier i Berlin og Wien ere «smaa statistiske Universiteter, der tillige meddele Undervisning i alle for Statistikerne uundværlige national-økonomiske theoretiske Discipliner», havde det statistiske Seminarium i Jena baade et Universitet og et rent akademisk statsvidenskabeligt Seminarium umiddelbart ved sin Side, hvorfor det nærmest fremtraadte som et Supplement til disse to Institutioner, og navnlig gav dem, der alt havde fuldendt deres statsvidenskabelige Studier, Lejlighed til at uddanne sig til praktiske Statistikere. Det

*) Jahrb. f. Nationalök. u. Statist. III, 71—73.

**) Se nedenfor.

statistiske Seminarium fik da Karakteren af et Praktikum, hvor Hovedvægten lagdes paa den selvstændige Behandling af statistiske Opgaver, og de Foredrag over Statistikens Methode, som Chefen holdt, traadte i anden Række. Arbejderne var dels rent tekniske dels videnskabelige. Med de første gjordes Begyndelsen, saaledes at Deltagerne lærte, hvorledes det statistiske Raamateriale maa behandles. De videnskabelige Arbejder vare dels rent statistiske dels statistisk-nationaløkonomiske. Slutstenen var Udarbejdelsen af Formularer og Instruktioner for statistiske Enquêter*).

I dette «statistiske Seminarium» og i hint «statsvidenskabelige Seminarium» udfoldede Hildebrand sin Hovedvirksomhed. Allerede som Student havde han ledet Disputereøvelser, og med dem begyndte han sin Docentvirksomhed; thi han tillagde dem en stor pædagogisk Betydning. I Seminariet «virkede han ved sin hele Personlighed umiddelbart paa de Studerende, idet han rev dem med sig ved sin videnskabelige Begejstring. Hvor liden Mildhed og Tolerance man ellers maatte være tilbøjelig til at indrømme ham i Livet, saa taalmodig og overbærende med Fejl og tolerant mod afvigende Anskuelser var han i Seminariet. Derhos forstod han paa en beundringsværdig Maade at bringe Liv i Diskussionen. Enhver søgte han at tvinge til at ytre sin Mening, for at den Paaagjældende derved enten kunde bringes til at danne sig en Mening eller kunde faa Øjet op for sin Anskuelses Utilstrækkelighed. Netop i Nationaløkonomien gjøre Forelæsningerne kun sjældent Studenten opmærksom paa Gjenstandens egen-

*) Jahrb. f. Nationalök. u. Statist. VI, 77—78.

lige Vanskeligheder; han maa, saaledes som Hildebrand forstod det, bringes i direkte Berøring med dem*.)»

En anselig Mængde af videnskabelige Arbejder og en endnu større Mængde Disciple ville vidne om Jena-Seminiariernes Nytte, og ved dem ere Jenas Fortjenester af Statsvidenskaberne blevne saa meget desto større**). Men efter Hildebrands Død i 1878 forlagdes det statistiske Bureau til Weimar og dermed gik det statistiske Seminarium ind. —

— Jena-Seminariet er Tysklands ældste og berømteste. Men ikke langt fra Jena, ligger en anden Universitets-Stad, hvor det nationaløkonomiske og statistiske Studium staar i det skjønneste Flor.

Professor Dr. Johannes Conrad, tidligere Medudgiver, nu Eneudgiver af de Hildebrand'ske «Jahrbücher», oprettede i Halle i 1872 et statsvidenskabeligt Seminarium efter det Hildebrand'ske Forbillede. Dette Seminarium har i de faa Aar, i hvilke det har bestaaet, arbejdet saa godt, at det nu anses for Tysklands første, eller i alt Fald kun kjender én Konkurrent, der er det jævnyrdigt eller maaske kunde gjøre det Rangen stridig, det Schmolter'ske Seminarium i Strassburg.

Det statsvidenskabelige Seminarium i Halle (— der af Staten modtager, uden nogensomhelst Forskrift eller Betingelse, en aarlig Understøttelse paa 600 Mrk., som

*) Jahrb. f. Nationalök. u. Statist. XXX, p. XIV—XVI.

***) Samme Tidsskr. Aarg. 1872: Die Verdienste d. Univ. Jena.

navnlig gaa til Bøger, Udarbejdelsen af statistiske Tabeller og Lærermateriale, derimod hidtil ikke til Præmier —) holdes *«privatissime men gratis»*. Særlige Statuter findes ikke; men, efter hvad Prof. Conrad godhedsfuldt meddeler mig, plejer han ved Optagelsen at meddele Deltagerne følgende Regler:

Det statsvidenskabelige Seminarium har det Formaal at byde de Studerende, der have hørt de vigtigere nationalekonomiske Forelæsninger, Lejlighed til: 1. at udbede sig nøjere Forklaring af Læreren over de Punkter i Forelæsningerne, der maatte være dem uklare; — 2. at beskæftige sig paa en grundigere Maade med enkelte Spørgsmaal; — 3. at øve sig i fri Foredrag og i Disputation; — 4. at udføre større videnskabelige Arbejder under Lærerens Vejledning og Tilsyn. — I dette Øjemed opstiller Seminariets Chef ved hvert Semesters Begyndelse en lang Række af Themata, hvoraf hvert ordenligt Medlem mindst maa overtage ét, forsaavidt han ikke bearbejder et passende selvvalgt Thema. Over det valgte Emne holder Vedkommende da et Foredrag, der i Reglen ikke maa vare længere end $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ Time; dog kan Sagen fortsættes i et følgende Møde. (Ugenlig holdes der i Seminariet et Møde paa to Timer.) Foredraget benyttes navnlig som Indledning til den Debat, der udfylder Resten af Mødet. Bestræbelserne rettes paa at faa alle Medlemmerne til at udtale sig, at tvinge dem til at gjøre sig Umage for at løse det foreliggende Problem, at blive opmærksom paa alle dettes Vanskeligheder, og overhovedet ved Hjælp af den gjensidige Kritik at klare Anskuelserne. Prof. Conrad slutter derefter Forhandlingerne med et Resumé af dem. — Over Forhandlingerne føres der en Protokol, dels som en Øvelse i Protokolføring, dels for event. i et

følgende Møde at kunne gjenoptage Diskussionen eller for at give Lejlighed til Spørgsmaal og Indvendinger. — Emnernes Valg er selvfølgelig af stor Vigtighed: Begynderes Foredrag indskrænke sig ofte til et simpelt Referat; men altid bør det valgte Emne byde interessant og tilstrækkeligt Stof for Diskussion. Have de viderekomne Deltagere paataget sig et større Arbejde, kan dette enten meddeles brudstykvís, eller, hvis det ikke egner sig for Foredragsformen, gennemgaar Prof. C. det privatim med Forfatterne. — Paa Foredrag, Debatter og Udarbejdelsen af skriftlige Arbejder kommer det altsaa væsenlig an. Men en yderligere Fuldstændiggjørelse faar Undervisningen i Excursioner: hvert Semester besøger Prof. C. med Medlemmerne Fabriketablissementer, Bjergværk, Fattiganstalter, Arbejdshuse, Strafanstalter o. s. v. — Prof. C. begyndte med 5 ordenlige Medlemmer; nu har han i Almindelighed 10—15. Desforuden er der undertiden overordenlige Medlemmer, der tage Del i Debatterne, men som af en eller anden Grund ere fritagne for at holde Foredrag. Disse overordenlige Medlemmer ere oftest ældre Folk, Ministerialembetsmænd osv., hvis Tid paa anden Maade er for stærkt optagen.

Prof. Conrad føjer til sine Meddelelser til mig endnu følgende Ord: «Jeg har megen Glæde af dette Seminarium. Den Flid og Interesse, som Medlemmerne udvise, er særdeles glædelig. Næsten aldrig mangler det paa indledende Foredrag, selv ikke naar Medlemstallet er lille. En hel Række af Arbejder, som ere blevne udførte i Seminariet, ere udkomne i Trykken. . . . Jeg ser Tyngdepunktet for min Docentvirksomhed i dette Seminarium.»

De videnskabelige Arbejder, der skyldes Seminariet i

Halle, ere efterhaanden blevne saa talrige og saa betydelige, at Prof. C. har set sig foranlediget til at foranstalte Udgivelsen af en «Sammlung nationalökonomischer und statistischer Abhandlungen des staatsw. Seminars zu Halle». Der vil man kunne overbevise sig om, at det er betydningsfulde Arbejder, som her er Tale om. De første Hefter af det nævnte Tidsskrift indeholde Afhandlinger af Dr. Humbert om Sukkerroedriftens Indflydelse paa Landbruget*), af Dr. James om den amerikanske Toldtarif, af Dr. Paasche om Pengenes Værdiforringelse, af Dr. Patten om de nordamerikanske Staters Finanser**) osv. Men specielt skal jeg henlede Opmærksomheden paa Afhandlingen i 1ste Bd.s 2det H., om Livsstillingens Indflydelse paa Dødelighedsforholdene***), fordi denne Afhandling netop er en Frugt af det kollektive Arbejde, jeg tidligere hentydede til. Denne 156 Sider store Bog er i Virkeligheden en Frugt af et Samarbejde mellem 8 af Seminariets Medlemmer. Den endelige Udarbejdelse af det Hele har Seminariets Chef besørget. Foruden den Interesse Bogen har som et Bidrag til Belysning af et endnu meget forsømt men højst vigtigt Punkt i Dødelighedsstatistiken, har den — og det er netop det, som jeg i denne Sammenhæng ønsker at fremhæve — Interesse derved, at den er et Exempel paa, hvorledes en dygtig Leder af et statsvidenskabeligt Seminarium formaar at faa de enkelte Medlemmer til at samarbejde paa en for dem højst lærerig og frugtbringende Maade, samtidigt med at

*) Nationalekon. Tidsskrift XII, 377.

**) Nationalök. Tidsskr. XII, 378.

***) Beitrag zur Untersuchung des Einflusses von Lebensstellung u. Beruf auf die Mortalitätsverhältnisse. Auf Grund des statistischen Materials zu Halle a. S. von 1855—74. Jena, 1877.

der skaffes et ogsaa for Almenheden nyttigt Arbejde tilveje. — Og dette er ikke det eneste Exempel paa, hvorledes Seminariets Direktør og de Seminariemedlemmer, der særligt ville hellige sig Statistiken, arbejde sammen. Ogsaa andre større eller mindre statistiske Afhandlinger*) ere Frugter af saadant Samarbejde. Det behøver ikke nogen nøjere Udvikling, at det kollektive Arbejde i Reglen vil passe bedre paa det statistiske end paa andre Omraader. Men det er klart, at dette Arbejde og overhovedet den hele Virksomhed i Seminariet i en meget betydelig Grad maa lægge Beslag paa Docentens Tid. —

— Samme Aar, 1872, som Seminariet i Halle stiftedes et andet, der i Forening med hint vel er Tysklands mest blomstrende: Strassburger-Seminariet.

Det statsvidenskabelige Seminarium i Strassburg (der modtager en aarlig Understøttelse paa 1200 Mrk., navnlig til Anskaffelse af Bøger, dog ogsaa til Præmier) bestyres af Professorerne Schmoller og Knapp. Den Førstnævnte har udtalt som sin Overbevisning, at den sædvanlige Maade, hvorpaa Seminarieøvelserne ledes ved de tyske Universiteter, ikke er ganske hensigtssvarende. Overdrager man hver enkelt deltagende Student at holde et Foredrag eller skrive en Afhandling om et eller andet selvvalgt Emne, saa kan det vel virke fremmende og opmuntrende paa mange; men til et strengt videnskabeligt, exakt Studium oplæres de dog ikke. Om Viljen end er

*) F. Ex. om Forbryderstatistiken, de sidste Aars Prisudvikling, og vistnok flere Misceller i Jahrb. f. Nationalök.

den bedste, hæve Arbejderne sig dog ikke over den tvivlsomme Mellemting mellem en Gymnasialopsats og en ledende Artikel; Forfatterne ledes til den Tro, at de besidde et virkeligt Kjendskab til den Sag, med Hensyn til hvilken de have læst nogle Afhandlinger og slaaet op i nogle Lærebøger; de øvrige Seminar-Deltageres Diskussion holder sig paa Overfladen; Docenten selv kan trods den bedste Vilje ikke i alle de forhandlede Spørgsmaal fuldstændigt beherske Literaturen og Kilderne.» For nu at undgaa disse Misligheder og for ved et grundigt Arbejde at opnaa fuldt gediegne Resultater, besluttede Schmoller at concentrere Seminarøvelserne om Industriforfatningens og Industripolitikens Historie og nærværende Tilstand, idet han forbeholdt sig senere paa lignende Maade historisk og exakt at behandle Landbo- og Handelspolitiken. Paa en tilsvarende Maade ledede hans Kollega (tidligere Prof. Lexis, nu Prof. Knapp) en specifik statistisk Afdeling af Seminarøvelserne. Schmoller begyndte altsaa at studere Kilderne (Stadsretter, Love, Lavsbestemmelser etc. etc.) med de Studerende, at gjennemse Arkiverne med dem, og overhovedet at tage Sagen med et *non plus ultra* af tysk Grundighed. «Jeg tror,» skriver han, «at jeg kan betegne Resultatet for mig selv saavel som for de Studerende som et i enhver Henseende gunstigt.»*) — Imidlertid maa det dog fastholdes, at der med Hensyn til disse Seminarøvelser ikke lader sig fastslaa nogen almenyldig Fremgangsmaade: Alt maa afpasses efter de konkrete Omstændigheder. Men i det her foreliggende Tilfælde har den af Schmoller fulgte Fremgangsmaade

*) Schmoller: Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe. Strassburg, 1875. Fortalen.

utvivlsomt vist sig at være formaalstjenlig: den har sat Seminarøvelsernes Leder i Stand til at levere ikke faa betydelige Bidrag til det tyske Lavsvæsens Historie*), ligesom vi ogsaa have den at takke for de betydelige Afhandlinger, navnlig vedrørende Lavsforholdene, der skyldes Deltagerne i Øvelserne**).

Tallet paa Deltagerne er i Reglen 6—8, undertiden dog 10—14. Deraf er omtrent de tre Fjerdedele viderekomne Studenter, og en Fjerdedel Doktorer, Folk der forberede sig til Docentvirksomheden o. A.

Øvelserne holdes engang om Ugen, Kl. 7—9 Aften; men Docenterne blive i Reglen endnu et Par Timer sammen med de Studerende. Enhver Deltager skal mindst levere ét videnskabeligt Arbejde om Semestret. Efter at Schmoller eller Knapp har læst det igjennem, læses det højt for de andre Deltagere, hvorpaa der da følger en Debat. Forøvrigt gaar Tiden til Studium og indbyrdes Diskussion af vedk. Kilder, Dokumenter, Love etc.

«Undervisningens Karakter og Methode,» saaledes slutter Schmoller et Brev, hvorefter nogle af de foranstaaende Oplysninger ere tagne, «stemmer med Knapps og min videnskabelige Retning. Vi bekæmpe fremfor Alt enhver Dogmatisme, enhver Skolastik; exakt Detailforskning er vort Løsen.» — ***)

*) Det nyeste af disse Bidrag er Schmollers store Værk: Die Strassburger Tucher- u. Weberzunft. Strassburg, 1879.

*) For Exempel: Dr. Schanz: Zur Geschichte der Gesellenverbände; Dr. Stieda: Die Entstehung d. Zunftwesens; Dr. Farnam: Die französische Gewerbepolitik von Colbert bis Turgot; Dr. Kaizl: Der Kampf um Gewerbe-reform in Bayern 1799—1868, nebst e. Ueberbl. üb. d. Entw. d. Zunftwesens u. d. Gewerbe-freiheit in Deutschland; Thun: Die Industrie am Niederrhein; m. fl.

**) Strassburger-Seminarieret hører til et af de faa statutmæssigt ordnede. Statutterne (af 19. Juni 1875) indeholde ikke noget videre

— I Preussen høre, som alt fremhævet, de fleste juridiske Studerende, i alt Fald ved flere Universiteter, en eller nogle nationaløkonomiske Forelæsninger, og — siges der — ofte med særlig Interesse; — men ved Examensbordet skulle de ikke godtgjøre deres nationaløkonomiske Kundskaber. Nationaløkonomi er i Preussen ikke noget Examensfag, og overhovedet ere Forholdene for de nationaløkonomiske Universitets-Studier ugunstigere dér end i flere andre tyske Stater. Dette influerer naturligvis stærkt paa Deltagelsen i de praktiske Øvelser. Prof. Dr. Ad. Wagner i Berlin tæller saaledes ved sine Øvelser kun 8 à 18 Deltagere, hvoriblandt flere Udlændinge

Oplysende. Da nogle Læsere maaske dog kunne have Lyst til at se dem, og da de ikke optage stor Plads, meddeles de her i Oversættelse;

•§ 1. Det statsvidenskabelige Seminarium hører til Universitetets videnskabelige Anstalter. I Spidsen for det staar en Bestyrelse, som af de statsvidenskabelige Professorers Tal udnævnes hertil ved Rigskanslerembedet. Den besørger Seminariets løbende Administrationsforretninger og disponerer, under Kurators Medunderskrift, over Seminariets Midler. — § 2. Det statsv. Seminar har det Formaal at tjene de theoretiske og praktiske Øvelser paa Statsvidenskabernes Omraade; desuden at lette de Studerende Studiet af Literaturen og Kilderne ved det i Seminarværelset opstillede Bibliothek. — § 3. Benyttelsen af Bibliotheket i Seminarværelset staar — foruden i den Tid, i hvilken en af Docenterne holder Øvelser — aabent for: 1. de Studerende, der tage Del i Øvelserne; 2. ogsaa for de øvrige rets- og statsvidenskabelige Studerende, saavidt Pladsen slaar til. Dog maa begge Arter af Læsere ved Semestrets Begyndelse melde sig hos Bestyrelsen, og anmode denne om et Kort, der ligeoverfor de tilsynshavende Pedeller legitimere dem til Benyttelse af Læseværelset for det løbende Semester. Ingen Studerende maa fjerne en Bog fra Seminarværelset. Dem, der handle herimod, har Bestyrelsen Ret til at udelukke fra Seminarlæseværelset. — § 4. Bestyrelsen har Ret til af de Studerendes Midte at udnævne en Bibliothekar, der lønnes af Seminarmidlerne. •

(Amerikanere, Italienerne, Russere) og disse høre ofte til de flinkeste og flittigste; men endog 8 anser han for et vel højt Tal; han mener, at det er heldigt om Øvelserne kun tælle 4 à 8 Deltagere. Ved hans Øvelser forpligte Deltagerne sig i Almindelighed til at levere et skriftligt Arbejde i Semestret; undertiden slaar Tiden dog ikke til. Tidligere lod han Deltagerne holde Foredrag; nu foretrækker han at forlange skriftlige Arbejder. Ved Valget af Emne maa der tages et væsenligt Hensyn til de Paagjældendes Studier, Stilling, Interesser etc. Det anses for bedst, at de selv vælge sig et Emne; dog bringes ogsaa saadanne i Forslag. Ved Semestrets Begyndelse opstilles der et Arbejds-Program, Emnerne og deres Behandlingsmaade, Literaturen etc. drøftes. Naar Afhandlingerne, der nødvendig maa være altfor lange, ere færdige, indleveres de til Wagner; han gennemgaar dem; de oplæses i et af de ugentlige Møder og diskuteres. I denne Diskussion tager navnlig Wagner og de paagjældende Forfattere Del, i en mindre Grad dog ogsaa de Andre. Wagner foretrækker som Emner mest praktiske Spørgsmaal, der da bør behandles med Hensyn til deres theoretisk-principielle Side. Dog forekommer der ogsaa rent theoretiske Spørgsmaal. Undertiden leveres der ogsaa et kritisk Referat af en vigtig Bog. Vægten lægges her ikke saa meget paa historiske Arbejder (til hvilke Andre, f. Ex. Schmoller, tage et overvejende Hensyn), men mere paa den juridisk-økonomiske Literatur og navnlig paa skarpt principielle Skrifter. — Wagner holder om Vinteren sine Øvelser i det kgl. preuss. statistiske Bureaus Seminarium. Deltagerne her ere navnlig yngre Doktorer, yngre Embedsmænd, ogsaa praktiske Folk, Bankierer m. fl., fremdeles nogle Studenter, navnlig Udlændinge. Om

Sommeren holder han sine Øvelser ved Universitetet, og Deltagerne ere da navnlig Studenter, dog ogsaa Folk af de andre nævnte Kategorier. I det statistiske Seminarium lægger han noget mere Vægt paa det Praktiske; ved Universitetet noget mere paa det Theoretiske. Til Universitetet er ikke knyttet noget egenligt statsvidenskabeligt Seminarium med Statuter, fastslaaet Organisation, Statsunderstøttelse osv. Øvelserne ere ganske frivillige fra Professorens Side; men Deltagelsen i dem er ogsaa frivillig og gratis*).

Men til det kgl. preussiske statistiske Bureau er der knyttet et statistisk Seminarium! Og dette bør vi dog ikke forbigaa i Tavshed; thi vel er det ikke nogen Universitets-Anstalt, og hører forsaavidt ikke hjemme i en Afhandling om Universitets-Undervisningen, men det staar dog i Virkeligheden Universitetet saa nær, og har overhovedet en saa stor Betydning ogsaa for Universitetet, at det ogsaa ved denne Lejlighed bør nævnes.

I sytten Aar har det med Preussens statistiske Bureau forbundne Seminarium arbejdet under Ledelse af den berømte Statistiker, Dr. E. Engel. Det er kommet den fulde Opnaaelse af de i Afhandlingens første Afsnit betegnede Maal nærmere end nogetsomhelst andet nationaløkonomisk-statistisk Seminarium; og det har betjent sig af de fleste af de paa disse Blade omtalte Midler. Det oprettedes**) i 1862 som et «theoretisk-praktisk Kursus til Uddannelse i den officielle Statistik», navnlig beregnet paa yngre administrative Embedsmænd, dog saaledes at det ogsaa skulde staa aabent for Andre, Justitsembedsmænd, Læger,

*) Ifølge personlig Meddelelse fra Prof. Dr. Ad. Wagner.

**) Zeitschr. d. k. preuss. statist. Bureau. 1862.

Videnskabsmænd m. fl., baade Ind- og Udlændinge. Embedsmands-Elementet synes oprindeligt at have haft Overvægten; senere har det videnskabelige Element gjort sig stærkere gjældende. En Række af de mest ansete Professorer have virket ved Seminariet, holdt Foredrag over alle Statistikens Grene, over Nationaløkonomi og Finansvidenskab i deres Sammenhæng med Statistiken og i deres Vexelforhold til Lovgivningen, ledet økonomiske Excursioner osv. Medlemmerne af Seminariet have udarbejdet større videnskabelige Afhandlinger, diskuteret dem indbyrdes, holdt Foredrag (den diskutive Foredragsform har vist sig at være særdeles tilfredsstillende), samt medvirket ved Arbejder i det statistiske Bureau, saavidt muligt saaledes at ethvert Medlem er blevet gjort bekendt med alle Bureau-Funktioner. Til deres Afbenyttelse have de de fortrinligste videnskabelige Apparater: der eksisterer intetsteds noget righoldigere statistisk Bibliothek end det preussiske statistiske Bureaus. Med visse Modifikationer have Medlemmerne i det Hele været forpligtede at tage Del i alle Seminarieøvelser. Forøvrigt er Forholdet mellem Seminariets Lærere og Medlemmer blevet opfattet som et Forhold mellem ældre og yngre Kolleger; særligt ere Medlemmerne blevne gjorte opmærksomme paa, at de aabent bør udtale, og nærmest for det statistiske Bureaus Chef, alle deres Ønsker og Anskuelser med Hensyn til de trufne Indretninger. Naar Medlemmerne forlade Seminariet (i Almindelighed efter et Ophold paa 1 à 2 Semestre) meddeles der dem paa Forlangende et Vidnesbyrd om den Uddannelse, de have opnaaet. I disse Vidnesbyrd undgaas enhver ufortjent Ros, de affattes overhovedet med stor Samvittighedsfuldhed, og de have derfor opnaaet en stor praktisk Betydning for Modtagerne. Et fordelagtigt

Vidnesbyrd fra det berlinske statistiske Seminarium har for Mange vist sig at være en sand Talisman. Og de, hvem et fordelagtigt Vidnesbyrd blev negtet, have senere gjort sig den yderste Umage for ved deres Arbejder at vinde Seminariets Anerkjendelse. Det berlinske statistiske Seminarium har opnaaet en Anseelse som intet andet*). —

— Det statsvidenskabelige Seminar i Heidelberg staar under fælles Ledelse af den nationaløkonomiske Professor Dr. Carl Knies (af det filosofiske Fakultet) og den statsretlige Professor Dr. J. C. Bluntschli (af det juridiske Fakultet). Seminariet oppebærer en aarlig Understøttelse paa 515 Mark (300 Gylden), der navnlig anvendes til Anskaffelse af Bøger. Det har de sædvanlige Træk, idet det: 1. giver Medlemmerne Adgang til at søge Opklaring af Tvivl, som deres Studier eller Forelæsningerne maatte have vakt hos dem; 2. forlanger af dem, at de skulle holde et frit Foredrag eller forfatte et skriftligt Arbejde, der cirkulerer mellem Medlemmerne, og underkastes en almindelig Diskussion. Undertiden opstiller Docenten et Spørgsmaal til Diskussion, og plejer da at vælge et, der har øjeblikkelig Interesse som staaende paa Dagsordenen. Ogsaa overdrages det til Medlemmerne at gjøre kritisk Rede for nyudkommen økonomisk Literatur.

Ved dette Seminarium betale Deltagerne (m. Undt. af Uformuende) Honorar som for en Forelæsning.

I Heidelberg studere forholdsvis mange Udlændinge, og disse overdrages der sædvanligvis et «nationalt» Emne,

*) Zeitschrift d. k. preuss. statist. Bureaus, *passim*.

saa at Amerikanere f. Ex. behandle Papirpengespørgsmaal, Serber, Rumæner og Russere Landbo- og Kommune forhold osv.

Prof. Knies, der godhedsfuldt har givet mig de foranstaaende Oplysninger, skriver: «Efter mine mangeaarige Erfaringer ere disse Øvelser meget nyttige for de Studerende, og mange have udtalt deres levende Tak for dem og prist Resultaterne. . . . Selv har jeg stor Glæde af dem, om de end give mere Arbejde end en Forelæsning.» —

— I Baden er «Kameralisternes» Tal i det Hele i Nedadgaaen, og dette viser sig ogsaa deri, at Deltagerne i Seminarieøvelserne her kun ere meget faatallige. Det kameralistiske Seminarium i Freiburg har saaledes i de senere Aar kun været besøgt af en 3 à 4 Deltagere. Nogle videnskabelige Arbejder ere udgaaede herfra, navnlig bør nævnes Dr. O. Arendt: Die internationale Zahlungsbilanz Deutschlands*). Derimod lægger Seminariets Leder, Prof. Dr. Lexis, (efter hvad han meddeler mig) mindre Vægt paa Disputationer, Foredrag o. L., hvilket jo spiller en stor Rolle i andre Seminarier.

Seminariet i Freiburg modtager en aarlig Understøttelse paa 344 Mrk. (200 Gylden). Det er et af de faa, der have faste Statuter. Prof. Lexis har godhedsfuldt tilsendt mig et Exemplar af dem, og i nedenstaaende Note meddeler jeg en Oversættelse deraf**). —

*) Nationaløk. Tidsskrift XII, 376.

***) Statuter for det kameralistiske Seminarium ved Universitetet i Freiburg i B.:

§ 1. Det kameralistiske Seminarium er en Fuldstændiggjør-

Ved de Universiteter, der nedenfor skulle nævnes, bestaar der (maaske m. Undt. af et enkelt af dem) ikke noget egenligt «statsvidenskabeligt Seminarium». D. v. s.: det er ikke gjort Professoren til Pligt at holde Seminarieøvelser, og Staten stiller ikke til hans Disposition en vis

else af de theoretiske Forelæsninger over Nationaløkonomikens og den indre Statsforvaltnings forskellige Discipliner. Det tilsigter at føre Medlemmerne til selvstændig videnskabelig Bearbejdelse og Behandling af Spørgsmaal og Forhold fra den almindelige og specielle politiske Økonomis, den økonomiske Politiks, Finansvidenskabens og den indre Forvaltningslæres (Politividenskabens) Omraader.

§ 2. Seminariet staar under Ledelse af Professoren i de kameralistiske Fag.

§ 3. Seminariemedlemmerne ere ordenlige eller overordenlige, og blive udnævnte af Seminariets Direktør efter foregaaende skriftlig eller mundlig Anmeldelse.

§ 4. Deltagelsen er gratis. Adgang til den staar aaben for Studenter af alle Fakulteter.

§ 5. Seminarieøvelserne finde ugenlig Sted. De bestaa: 1. i fri Foredrag paa Grundlag af skriftlige Referater og i fri Diskussioner, under Seminariedirektørens Ledelse, af Problemer og Spørgsmaal af Nationaløkonomikens og den indre Statsforvaltning; 2. i Redegjørelse for vigtig nationaløkonomisk Literatur; 3. i Udarbejdelsen og kritisk Diskussion af videnskabelige Arbejder. Til disse Øvelser slutte sig Excursioner for at tage industrielle Foretagender, større Landejendomme, vigtige sociale Instituter etc. i Øjesyn.

§ 6. Ethvert ordenligt Medlem er forpligtet til i Semestret at holde mindst ét Foredrag.

§ 7. I Forhold til Flid og Præstationer tilkjendes der Seminariemedlemmerne Pengepræmier af Seminariets Direktør.

§ 8. Skulde det af det storhert. Ministerium bestemte Beløb til Pengepræmier ikke blive anvendt i dette Øjemed i et Semester, overlades det til Direktøren at fordele det ikke anvendte Beløb i et følgende Semester som Præmie eller at anvende det til Anskaffelse af Bøger til Bibliotheket.

§ 9. Seminariets Direktør er forpligtet til ved hvert Semesters Slutning at afgive Beretning til Senatet om Seminariets Virksomhed og om Anvendelsen af Pengene.

Pengesum til Fordeling som Præmier eller til lignende Anvendelse. Men der holdes i Virkeligheden ved de følgende Universiteter Øvelser af samme Art som ved de alt omtalte, og de betegnes derfor ogsaa jævnlig som «Seminarieøvelser»; — Forskjellen er kun en ydre. —

— Ved Tübinger-Universitetet holdes der «praktiske Øvelser», der i Lektionskataloget betegnes som Øvelser i «Seminarier». Saadanne Øvelser ere for Nationaløkonomiens Vedkommende blevne holdte der regelmæssigt siden 1873, men fandt allerede tidligere af og til Sted. De nationaløkonomiske, finansvidenskabelige og statistiske Øvelser holdes af Professorerne v. Schönberg og Neumann. Den statistiske Professor, v. Rümelin, synes ikke at holde Øvelser. Derimod holder Prof. Jolly «politi-videnskabelige» Øvelser. Prof. v. Weber foranstalter regelmæssigt om Sommeren forst- og landøkonomiske Excursioner, ligesom Teknologen Dir. Dr. Dorn arrangerer Udflugter til industrielle Etablissementer. Deltagelsen i alle disse Øvelser er frivillig og gratis. Deltagernes Antal er i Reglen lidt over en halv Snes, undertiden dog noget større (Schönberg har saaledes i det sidste Semester 23 Deltagere i sine Øvelser). Neumanns og Schönbergs nationaløkonomiske Øvelser bestaa dels i Konversationsorier, dels i mindre Foredrag, hvortil Studenterne have et Par Dage at forberede sig i, dels i større Foredrag, med skriftlige Udarbejdelser som Grundlag, og med paafølgende Diskussion. Diskussionen deles ofte i en Generaldebat og en Specialdebat. Ogsaa til den skrives der først efter en Forberedelse paa nogle Dage. Professoren

gjør de Studerende opmærksom paa den vedk. Literatur, paa de Punkter, der navnlig bør fremdrages, etc. (Meddelelse fra Prof. v. Schönberg). —

— Efter denne lille Udflugt til det berømte württembergske Universitet vende vi tilbage til Preussen. I Bonn virke de to Nationaløkonomer Professorerne Erwin Nasse og Adolf Held. I Preussen, hvor Nationaløkonomi ikke er nogen væsentlig Bestanddel af den juridiske Examen, er Juristernes Deltagelse i de nationaløkonomiske Forelæsninger vel i det Hele mindre end i flere andre tyske Stater; men de to hinanden meget nærstaaende Professorers Samvirken har i den sidste halve Snes Aar virket i høj Grad fremmende paa de nationaløkonomiske Studier i Bonn, og Tilhørertallet varierer nu for de nationaløkonomiske Forelæsninger mellem 20 og 100. Af dette ikke ubetydelige Tal tage gennemsnitligt omtrent 12 Del i de Øvelser, som Prof. Held siden 1869—70 holder «*privatissime gratis*». Disse Deltagere ere navnlig Jurister, dog ogsaa Historikere og Landøkonomer, af og til ogsaa ældre Fagmænd fra Udlandet (navnlig Rusland). De samles en Aften ugenlig hos Prof. Held. Fra disse Øvelser ere udgaaede flere Afhandlinger, for hvilke Doktorgrad er bleven erhvervet (f. Ex. Om Tobakskattens forskjellige Former, Om Velstandsstatistiken paa Grundlag af Indkomstskattestatisken, Om Patentlovgivningen, Om de franske Syndikater, Om de engelske *friendly societies*, Om det fysio-kratiske System etc. etc.). Prof. Dr. Held udtaler i et Brev til mig, at en af de store Fordele ved disse Øvelser er, at «de fremkalde en fuldstændigere Forbindelse mellem Pro-

fessoren og de Studerende. . . . Den hele Institution skaffer mig megen Glæde, og jeg tager ikke i Betænkning at betegne den som den mest frugtbringende Del af min Lærervirksomhed. . . . Mange af Deltagerne vedblive at besøge Øvelserne, selv efter at de have forladt Universitetet, som saakaldte Hospitanter.» —

— I Göttingen holder den statistiske Professor, Wappäus, ikke Øvelser. Derimod holdes der national-økonomiske Øvelser, under Benævnelserne «kameralistiske Øvelser», «kameralistiske Konversatorier», «Samtaler over kameralistiske Sager» o. L., af Professorerne G. Hanssen og Ad. Soetbeer. Disse Øvelser holdes «*privatissime sed gratis*». De afholdes i Lærerens Bolig, under de sædvanlige Former: Foredrag, med skriftlige Udarbejdelser som Grundlag, og paafølgende Diskussion. Prof. Hanssen har tidligere ogsaa foranstaltet Excursioner for at tage Landejendomme, Fabriker etc. i Øjesyn; nu foretrækker han imidlertid, at han og Deltagerne i hans Øvelser slutte sig til de Excursioner, der arrangeres af Professorerne i Landøkonomi og teknisk Kemi. Tallet paa Deltagere i Øvelserne maa ikke gjerne være under 6 og ønskes paa den anden Side ikke højere end 8, og herimellem bevæger det sig ogsaa i Almindelighed. (Meddelelse fra Prof. Dr. Hanssen).

— Mangle statistiske Øvelser i Göttingen, er det omvendt netop ved dem, at Universitetet i Giessen ud-

mærker sig. Her har den velbekjendte Statistiker, Professor Laspeyres, allerede i flere Aar lagt en særlig Vægt paa sine nationaløkonomisk-statistiske Øvelser. Af den theoretiske Nationaløkonomi, som Prof. Laspeyres saa vidt muligt søger at støtte paa statistisk Bevisførelse, tager han et eller andet Parti, der er særligt modtageligt for statistisk Behandling; og med Hensyn til det valgte Parti søger han da at vise dem blandt sine Tilhørere, der specielt interessere sig for Statistik, hvorledes det statistiske Urmateriale vindes, hvorledes det bearbejdes af den officielle Statistik, og hvorledes man kan benytte denne til nationaløkonomisk Bevisførelse. — Disse Øvelser forudsætte jo endel mekaniske Regneoperationer. For at nu ikke for megen Tid skal gaa til dem, kan Prof. L. aarligt disponere over 1000 Mrk., hvormed han betaler to kvindelige Kalkulatorer, og derved lettes Arbejdet betydeligt. — Af de nationaløkonomisk-statistiske Spørgsmaal, Prof. L. har behandlet i Forening med Deltagerne i hans Øvelser, nævnes eksempelvis: Høstens Indflydelse paa Priserne til forskjellige Tider; Virkningen af Ophævelsen af den preussiske Male- og Slagteskat paa Bevægelserne i Brød- og Kjødpriserne; de maanedlige Svingninger i Priserne paa forskjellige Kornarter; Forholdet mellem Kornets Markedspriser og Spekulationspriser; Forskjellighederne i Udbyttet af Indkomstskatten i forskjellige Landsdele etc. — Ved disse Øvelser er der under Prof. Laspeyres Vejledning blevet uddannet flere professionelle Statistikere, af hvilke nogle nu arbejde i Statens Tjeneste. Ogsaa for sine egne Arbejder har han utvivlsomt draget stor Nytte af dem. — Deltagernes Antal ønsker han stærkt begrænset, da der paa den Slags Øvelser kun kan være Plads for

Faa; og i Virkeligheden vexler det ogsaa mellem 3 og 6. (Meddelelse fra Prof. Dr. Laspeyres). —

— Ogsaa i München holdes der praktiske statistiske Øvelser. Ved Münchener-Universitetet holder Prof. Helferich nationaløkonomiske Øvelser, medens Prof. Mayr holder statistiske Øvelser og underviser i Statistikens Teknik. Disse Øvelser have dog ikke noget større Omfang. Derimod er der med det bayerske statistiske Bureau forbundet et Kursus («Seminarium»). Deltagelse heri staar i Reglen kun aaben for de Stats tjenesteaspiranter, der have bestaaet Examen og som hellige sig den indre Forvaltning; undtagelsesvis kan den dog ogsaa indrømmes andre administrative Embedsaspiranter. Ifølge Programmet for dette statistiske Kursus*) bestaa Øvelserne i Foredrag og Diskussioner om Statistikens Væsen, Methode og Teknik samt om dens Vexelforhold til Lovgivning og Forvaltning; endvidere overdrages det Deltagerne at udarbejde selvstændige statistiske Afhandlinger; endelig tage de Del i de praktiske Arbejder i det statistiske Bureau. — Ministerialraad Dr. G. Mayr, der baade er Chef for Bayerns statistiske Bureau og Professor ved Universitetet i München, meddeler mig, at der er blevet afholdt en Række af saadanne Kursus, men at de i den sidste Tid, paa Grund af personlige Forhold, have været suspendede. —

— Saa iøjnefaldende Resultater som Schmoller og Conrad have opnaaet i Strassburg og Halle, har Breslau

*) Amtsblatt des kgl. Staatsministeriums des Innern. 1874.

visselig ikke at opvise. Her ere de i alle Henseender mere beskedne. Men det kan være, at Øvelses-Methoden i Breslau fortjener at henstilles til nærmere Overvejelse, netop paa Grund af sine mere beskedne Proportioner; hvor den ene Fremgangsmaade ikke er paa sin Plads, vil den anden maaske passe bedre. Jeg skal derfor, idet jeg støtter mig til en Meddelelse fra Prof. Dr. L u j o B r e n t a n o i Breslau, fortælle hvorledes denne Professor har ordnet de praktiske Øvelser: Brentano opfordrer de national-økonomiske Studerende til at melde sig til Øvelser hos ham. Dem, der melde sig, siger han, at kun virkeligt Flittige kunne tage Del i Øvelserne; de, der ikke have Tid og alvorlig Vilje til at være flittige, maa holde sig borte. Ifølge denne Opfordring melder der sig maaske hened en halv Snes (ifjor 9). Med hver Enkelt forhandler B. for at se, hvad de særligt interessere sig for, og derefter giver han dem hver især en Opgave til skriftlig Bearbejdelse, afpasset efter hver Enkelts Interesser og Udviklingstrin. Indtil denne Opgave er færdig, samles Deltagerne en Aften ugenlig i B.s Hjem, hvor der forhandles om den Literatur, der maa komme i Betragtning ved Opgavens Besvarelse, m. m. Derhos forlanger B., at Deltagerne hjemme skulle læse et vist Antal Sider (for Exempel) af Adam Smiths «Wealth of Nations», og naar de saa komme sammen hos B., drøftes det Læste, baade med Hensyn til Smiths Methode og med Hensyn til Indholdet af hans Lære. Enhver Bemærkning af Betydning giver Anledning til en kortere eller længere Diskussion, der fortsættes, indtil Deltagerne synes at være naaede til en fuld Forstaaelse af det Læste. — Indløber der en Afhandling fra en af Studenterne afbrydes Læsningen af Smith. B. gennemgaar saa Afhandlingen, forsyner den

med Randgloser, oplæser den for de andre Deltagere, og gjør den endelig til Gjenstand for en almindelig Debat mellem Forfatteren og de øvrige Studenter. — Det er den Fremgangsmaade, som Brentano har fundet bedst afpasset efter Forholdene i Breslau. —

— Det sidste Universitet, jeg skal omtale, er Universitetet i Leipzig. Og naar dette nævnes, er det ikke for at gjøre udførligere Rede for dets statsvidenskabelige Seminarieøvelser; thi disse synes, saavidt jeg har bragt i Erfaring, ikke at frembyde Noget, der væsentligt adskiller dem fra, hvad tidligere er omtalt. Øvelserne bestaa i Foredrag, enten frit eller Gjengivelse af en skreven Afhandling; til Foredraget knytter sig en Diskussion, og denne afsluttes med et Resumé, som Øvelsernes Leder, Prof. Roscher, giver af de fremkomne Udtalelser, hvortil han føjer sin egen Opfattelse af Sagen. Heri er der, som man vil se, ikke Noget, der afviger fra, hvad man har bemærket ved andre Universiteter. Men Grunden til, at jeg nævner de Roscher'ske Øvelser er nærmest den, at jeg anser det for værende af Interesse at høre en Studenter-Udtalelse med Hensyn til dem. Vi have nu adskillige Gange hørt Professorernes Mening; men den anden Parts Mening, Studenternes, er ogsaa af Betydning. Og jeg har Grund til at betragte Hr. P. Chr. Hansens Udtalelse som fuldstændigt stemmende med de dygtige og fremadstræbende Studenteres Opfattelse. Student P. Chr. Hansen skriver: «Disse Øvelser ere for de flittige Elever af den største Værdi. Under en saadan Lærers umiddelbare Vejledning lærer

Eleven, hvorledes han skal arbejde, forske, prøve og criticere. Kathederforelæsningsne have, naar de staa alene, hyppigt den Virkning, at de tilføre Tilhørerer en Mængde Stof, uden at de føre til Erkjendelsen af, hvorledes denne Viden skal anvendes i det enkelte praktiske Tilfælde. Men hine Øvelser tvinge den Studerende til at koncentrere sig; de ere derhos et Middel mod den Fare, at fortabe sig for meget i det Almindelige; de udvikle endelig Evnen til at udtrykke sig. . . . Min Mening om et godt ledet statsvidenskabeligt Seminarium er den, at det er et af de værdifuldeste, ja nødvendigste Supplemen-ter til vore Universitets-Studier. Deltagelsen er vel kun ringe: til 20 er i Leipzig Tallet paa Deltagere be-grænset (medens Roscher ved sine Forelæsninger tæller omtrent 350 Tilhørere!), og af disse 20, der stedse melde sig ved Semestrets Begyndelse, trække nogle sig lidt efter lidt tilbage; — men altid bliver der dog endel unge fremadstræbende Mænd tilbage, der trofast holde ud, og som ville være den højtagede Lærer taknemlige for de forskjelligartede Opmuntringer, Samarbejdet byder». — Ogsaa fra stud. jur. J. Goldfeld — tidligere Deltager i Roschers Øvelser i Leipzig, nu Student i Berlin under Wagner — har jeg en Udtalelse i samme Retning. Ogsaa han omtaler i det ovenfor citerede Brev Seminarieøvel-serne som i højeste Grad nyttige. Professorer og Stu-denter ere her i den fuldeste Overensstemmelse.

Den foranstaaende Oversigt over de praktiske natio-naløkonomiske og statistiske Øvelser omfatter vel ikke alle tyske Universiteter, men er formentlig dog tilstrække-

ligt omfattende til at belyse Betydningen af de i Afhandlingens første Del fremsatte almindeligere Bemærkninger om Formerne for Universitets-Undervisningen. Af de otte Universiteter, der mangle i foranstaaende Oversigt, synes de fire (Universiteterne i Marburg, Rostock, Würzburg og Erlangen) slet ikke at være i Besiddelse af praktiske nationaløkonomiske og statistiske Øvelser; og hvad angaar Universiteterne i Königsberg, Greifswalde, Münster og Kiel, synes Øvelserne her at være for lidet betydende, til at de kunne gjøre Krav paa særlig Omtale*).

En saadan kan jeg, paa Grund af de for nærværende Afhandling afstukne Grænser, heller ikke ved denne Lejlighed skænke de tekniske o. a. Højskoler, hvor der drives praktiske nationaløkonomiske og statistiske Øvelser. Medens det Offenlige i Danmark har gjort saa overordenligt lidet for det nationaløkonomiske Studium, er der i Tyskland blevet oprettet nationaløkonomiske og statistiske Lærerposter ved de polytekniske Højskoler i Dresden, Karlsruhe, München, Stuttgart, Darmstadt, Braunschweig, Hannover; ved «Gewerbeakademiet» i Berlin og ved det i Aachen; ved det landøkonomiske Akademi i Hohenheim i Württemberg og ved det i Proskau i Schlesien, — og ved endnu flere Højskoler**). Paa enkelte af disse Steder (saaledes i Dresden) indskrænker den paagjældende Lærer (i Dresden Prof. Dr. V. Böhmert) sig ikke til at holde Forelæsninger, men arrangerer ogsaa «Seminarieøvelser» i Smag med de ovenfor skildrede***). Dette har

*) Wagners anførte Artikel, hvis Oplysninger dog kun gaa fra 1874 til Sommersemesteret 1877 incl.

***) Wagner l. c.

***) Böhmerts ovenfor citerede Afhandling i Zeitschr. d. kgl. sächs. statist. Bureaus, og hans Bog Das Studium d. Wirthschaftswissenschaften an den technischen Hochschulen.

jeg kun villet bemærke; den udførligere Omtale af, hvad der i Udlandet er gjort for den nationaløkonomiske og statistiske Undervisning udenfor Universiteterne, maa jeg opsætte til en anden Gang.

Et lille Ord til Slutning: Ved de i det Foregaaende omtalte Universiteter har man fulgt forskellige Fremgangsmaader og opnaaet forskellige Resultater. Hvorfor? Naturligvis fordi Forholdene, Lærerforhold og Elevforhold, ved det ene Universitet ikke ere som ved det andet. Men naar der i det samme Land er Plads for saa mange Forskjelligheder, er det rimeligt, at Forskjellighederne vilde blive endnu større, naar vi i Stedet for at holde os til det samme Land, drog andre Lande med ind i Sammenligningen. Altsaa: jeg véd meget vel, at fordi Tyskland bærer sig saadan eller saadan ad, er det ikke sagt, at andre Lande kunne bære sig ad paa samme Maade. Alligevel har jeg trot det nyttigt at meddele lidt om, hvorledes det gaar til i vort sydlige Naboland.
